

Marlena Groszewska

Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy

POZIOM ROZWOJU MAŁYCH DZIECI WYCHOWYWANYCH PRZEZ MATKI W WARUNKACH IZOLACJI WIĘZIENNEJ W ZALEŻNOŚCI OD ICH POSTAW RODZICIELSKICH

THE LEVEL OF SMALL CHILDREN'S DEVELOPMENT RAISED BY MOTHERS IN CONDITIONS OF PRISON ISOLATION DEPENDING ON THEIR PARENTAL ATTITUDES

Streszczenie: W artykule przedstawiono informacje dotyczące funkcjonowania Domu Matki i Dziecka przy Zakładzie Karnym nr 1 w Grudziądzu. Znajdują się w niej także treści odnoszące się do czynników kształtujących poziom rozwoju dzieci w wieku do lat trzech i kształtujących postawy rodzicielskie. W ostatnim rozdziale zamieszczone zostały wstępne wyniki badań, które miały na celu sprawdzenie, czy wystąpi związek między poziomem rozwoju małych dzieci wychowywanych w więzieniu, a postawami rodzicielskimi prezentowanymi przez ich matki. Niestety, badania nie mogły zostać ukończone ze względu na zagrożenie epidemiologiczne. Wyniki są więc niepełne i nie wykazują związku pomiędzy badanymi zmiennymi.

Słowa kluczowe: dzieci, macierzyństwo, postawy rodzicielskie.

Abstract: This article presents information about functioning of the Mother and Child Home at Penitentiary No. 1 in Grudziądz. It also includes content related to the factors which are shaping the level of development of children up to the age of three and shaping parental attitudes. The last chapter presents the preliminary results of the research aimed at checking whether there is a relationship between the level of development of young children brought up in prison and the parental attitudes presented by their mothers. Unfortunately, the study could not be completed due to the epidemiological threat. The results are therefore incomplete and do not show any relationship between the studied variables.

Key words: children, maternity, parental attitudes.

Wprowadzenie

W artykule postanowiłam poruszyć temat zależności między postawami rodzicielskimi matek odbywających karę pozbawienia wolności, a poziomem rozwoju ich dzieci. Uważam, że jest to bardzo ciekawe i specyficzne miejsce. Warunki tam różnią się zarówno od tych, które dzieci mają w swoich domach, jak i od tych typowo więziennych. Samo miejsce budzi też wiele kontrowersji. Społeczeństwo jest podzielone w kwestii tego, czy jest to dobre rozwiązanie. Dlatego postanowiłam sprawdzić, jaki poziom rozwoju prezentują dzieci z zakładu karnego oraz jakie znaczenie mają dla ich rozwoju postawy rodzicielskie matek.

W pierwszej części opisane zostanie miejsce, w którym skazane matki mogą wychowywać swoje dzieci. Postaram się przybliżyć specyfikę tego oddziału, ukazać, jakie oddziaływania są tam podejmowane zarówno wobec osadzonych, jak i ich dzieci. Oprócz tego wskażę przesłanki psychologiczne do tworzenia miejsc tego typu. W kolejnej części zaprezentuję cel badań, problemy badawcze i hipotezy. Opiszę zmienne i narzędzia, które wykorzystałam do ich zbadania. Przedstawiony zostanie też przebieg badań. W ostatniej części znajdują się wyniki badań. Nie są one jednak pełne ze względu na konieczność przerwania prowadzenia badań przez aktualną sytuację związaną z zagrożeniem epidemiologicznym. Mogą zatem stanowić jedynie wstęp do dalszego zgłębiania tematu.

1. Podstawy teoretyczne

W tym rozdziale chciałabym opisać to, dlaczego przy zakładach karnych tworzone są domy matki i dziecka i jak w takim miejscu funkcjonują skazane kobiety. Następnie przejdę do tematyki związanej z postawami rodzicielskimi przedstawiając definicje tego pojęcia oraz klasyfikację. Na końcu omówię rozwój małych dzieci (do 3 roku życia).

1.1. Funkcjonowanie oddziałów dla matek z dziećmi w zakładach karnych

1.1.1. Przesłanki uzasadniające tworzenie domów matki i dziecka w zakładach karnych

Pierwszy raz o trudnościach związanych z kobietami w ciąży odbywającymi karę pozbawienia wolności wspomniano już w 1949 r. Wtedy przy Zakładzie Karnym nr 1 w Grudziądzu utworzono żłobek, a następnie salę ginekologiczno-położniczą. Po kilku latach żłobek zmieniono w Dom Matki i Dziecka. Zamiast cel znajdują się tam pokoje. Obok łóżek skazanych umieszczone są łóżeczka dla dzie-

ci. Osadzone i ich dzieci mogą również korzystać ze świetlicy, w której umieszczono zabawki i telewizor. Na zewnątrz jest plac zabaw. Na chwilę obecną w Polsce takie miejsca znajdują się w Grudziądzu i Krzywańcu¹. Matki z dziećmi mogą tam przebywać do momentu ukończenia przez dziecko 3 roku życia. Wyjątkiem są przypadki, gdy względy zdrowotne, psychiczne lub bezpieczeństwa przemawiają za tym, by przedłużyć lub skrócić pobyt dziecka w zakładzie².

Wyżej wspomniana granica wiekowa jest uwarunkowana psychologicznie. Okres ten bowiem jest bardzo istotny w świetle teorii przywiązaniowej. Wtedy najintensywniej kształtuje się więź między matką a dzieckiem, która może warunkować poprawne relacje z ludźmi w późniejszym życiu dziecka³. Autor teorii przywiązania – J. Bowlby – definiuje przywiązanie jako „potrzebę więzi z osobnikiem tego samego gatunku”⁴. Dziecko od momentu urodzenia wysyła opiekunom sygnały, takie jak płacz, uśmiech, krzyk. Mają one zwrócić uwagę rodzica na potrzeby malucha. Zachowania te określamy jako „zachowania przywiązujące”. Jeżeli rodzic będzie na nie reagować w odpowiedni sposób, przyczyni się do kształtowania podmiotowości dziecka oraz do umocnienia zaufania i więzi między sobą i dzieckiem⁵.

Mary Ainsworth, opierając się o wyżej wspomnianą teorię, wyróżniła trzy style przywiązania: styl bezpieczny, lękowo-ambiwalentny oraz unikający⁶. Pierwszy z nich pojawia się, gdy dziecko doświadcza dostępności i wrażliwości opiekuna w sytuacjach niekomfortowych. Dziecko ma też zaufanie do opiekuna. W stylu lękowo-ambiwalentnym dziecko nie jest pewne obecności opiekuna, co wywołuje u niego „wzmogoną czujność”, lęk przed rozstaniem oraz brak poczucia bezpieczeństwa. Styl unikowy natomiast wykształca się, gdy dziecko doświadcza niedostępności opiekuna w zagrażających sytuacjach. Konsekwencją tego jest unikanie obiektu przywiązaniowego w obawie przed zranieniem⁷.

Wynika z tego, że dzięki tworzeniu domów matki i dziecka, można zapewnić dziecku dobre warunki do wytworzenia się właściwej więzi między nim a matką,

¹ E. Kamińska, *Nietypowe sposoby realizacji roli matki: macierzyństwo w więzieniu*, [w:] H. Liberska, A. Malina, D. Suwalska-Barancewicz (red.), *Dylematy współczesnych ludzi radzenie sobie z wielością ról i zadań*, Bydgoszcz 2015.

² *Kodeks Karny Wykonawczy*, Warszawa 2017.

³ M. Czub, *Znaczenie wczesnych więzi społecznych dla rozwoju emocjonalnego dziecka*, Wrocław 2003.

⁴ J. Bowlby, *A secure base: Clinical applications of Attachment theory* (t. 393), New York 2005, s. 34.

⁵ M. Plopa, *Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych. Podręcznik*, Warszawa 2008.

⁶ L. Krzywicka, *Typ przywiązania i jego konsekwencje dla rozwoju dziecka*, konferencja „Dziecko z zespołem zaburzeń więzi”, Szczecin 2008.

⁷ M. Plopa, *Kwestionariusz...*, *op. cit.*

a co za tym idzie – do dobrego funkcjonowania społecznego i emocjonalnego w dalszym życiu. Dziecko ma również zapewnioną opiekę w pierwszych, często najważniejszych latach życia. Jest stale przy matce. Dodatkowo znajduje się pod nadzorem wielu specjalistów. Tworzenie domów matki i dziecka jest również korzystne dla procesu resocjalizacji skazanych. Wszelkie działania, które są tam podejmowane mają na celu wzmacnianie uczuć macierzyńskich, więzi i miłości do dziecka, a co za tym idzie – także innych uczuć wyższych. Ma to stać się dla tych matek motywacją do podjęcia zmian w swoim zachowaniu. Wiele z nich ma też okazję nauczyć się tego, jak właściwie opiekować się dzieckiem. Domy matki i dziecka są więc ogromną szansą, zarówno dla skazanych kobiet, jak i ich dzieci. Duży wpływ na to, jak zostanie ona wykorzystana, ma też personel zakładu karnego. O oddziaływaniach, które są podejmowane wobec opisywanej grupy kobiet, opowiem w kolejnym podrozdziale.

1.1.2. Oddziaływania podejmowane w domach matki i dziecka w zakładach karnych wobec matek i dzieci

Matki przebywające wraz z dziećmi w zakładzie karnym to bardzo specyficzna grupa. Oddziaływania tu powinny być podejmowane zarówno wobec kobiet, które popełniły przestępstwo, jak i wobec ich dzieci. Dziecko powinno mieć zapewnione wszystkie prawa, w tym prawo do wypoczynku, opieki zdrowotnej, udziału w życiu kulturalnym i społecznym. Należy chronić je także przed wszelkimi formami przemocy⁸. Dlatego właśnie w domach matki i dziecka utworzono miejsca, gdzie dzieci mogą spędzać swój czas wolny. Są tam zabawki, telewizor, basen z piłkami i przestrzeń, w której mogą bawić się ze swoimi mamami lub rówieśnikami. Przed budynkiem znajduje się także plac zabaw, gdzie w czasie spacerów kobiety mogą przebywać ze swoimi dziećmi.

Jeżeli chodzi o skazane, bardzo ważnym aspektem jest edukacja. Służba więzienna dba o to, by wyposażyć matkę we wszystkie, niezbędne do wychowywania dziecka kompetencje. Kobiety, które rozpoczynają odbywanie kary pozbawienia wolności przed porodem, trafiają do szkoły rodzenia. Tam otrzymują najistotniejsze informacje na temat przebiegu ciąży. W tym okresie są uczone tego, jak nawiązać więź z dzieckiem. Po urodzeniu dziecka kładzie się nacisk na kształtowanie jak najbardziej prawidłowych postaw rodzicielskich⁹. Ze względu na to, że osadzone matki często nie mają podstawowej wiedzy z zakresu opieki nad dzieckiem,

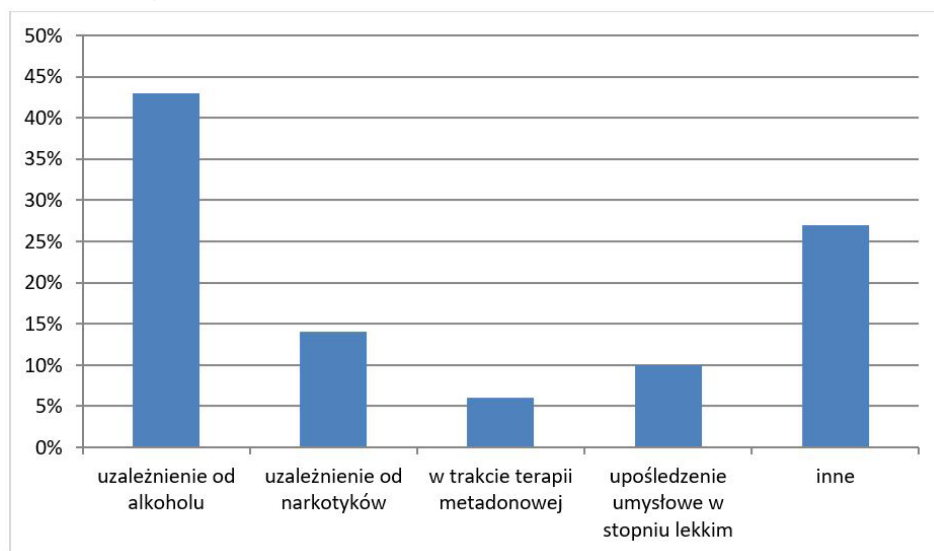
⁸ *Konwencja o Prawach Dziecka*, przyjęta przez Zgromadzenie ONZ dnia 20 listopada 1989r., (Dz. U. 1993, Nr 61, poz. 284).

⁹ E. Kamińska, *Nietypowe sposoby...*, *op. cit.*

dba się również o to, by nauczyły się zasad pielęgnacji dziecka, jego higieny, profilaktyki najczęściej pojawiających się w tym wieku chorób, a także prawidłowego żywienia dziecka. Nad tym wszystkim czuwa zespół specjalistów składający się z lekarza pediatri, psychologa, wychowawcy oraz pielęgniarki. Postawy matek raz na kwartał są poddawane ocenie. Ocena jest również pomocna przy wskazywaniu im właściwej drogi postępowania¹⁰.

Szczególną uwagę kieruje się na kobiety uzależnione od różnego rodzaju substancji – mogą one odbywać karę w systemie terapeutycznym i tym samym brać udział w terapii, która pomoże im w wyjściu z nałogu¹¹. Istnieją również specjalne programy dla kobiet zmagających się z innymi trudnościami, takimi jak przemoc czy agresja. Procentowy udział kobiet z poszczególnymi dysfunkcjami został ukazany na poniższym wykresie.

Rysunek 1. Procentowy podział dysfunkcji kobiet przebywających w Domu Matki i Dziecka przy Zakładzie Karnym nr 1 w Grudziądzu

Źródło: E. Kamińska, *Nietypowe sposoby realizacji roli matki: macierzyństwo w więzieniu*, [w:] H. Liberska, A. Malina, D. Suwalska-Barancewicz (red.), *Dylematy współczesnych ludzi radzenie sobie z wielością ról i zadań*, Bydgoszcz 2015.

Na rysunku (rysunek 1) można zauważyć, że najwięcej kobiet przebywających na terenie Zakładu Karnego nr 1 w Grudziądzu zmagają się z uzależnieniem od alkoholu oraz z trudnościami z kategorii „inne”, takimi jak przemoc czy

¹⁰ A. Matysiak-Błaszczyk, *Więzienne macierzyństwo: Studium socjopedagogiczne*. Poznań 2016.

¹¹ *Kodeks Karny...*, op. cit. art. 96.

agresja. Wśród osadzonych są też kobiety uzależnione od narkotyków, kobiety w trakcie terapii metadonowej czy kobiety z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim.

Matki i ich dzieci przebywające w zakładach karnych mają możliwość brania udziału w różnych wydarzeniach kulturalnych, a także mogą podnosić swoje wykształcenie. W Domu Matki i Dziecka przy Zakładzie Karnym numer 1 w Grudziądzu istnieje możliwość kształcenia się w przywiesziennej szkole. Jest to szansa na zadbanie o siebie i nabycie umiejętności niezbędnych do znalezienia pracy w przyszłości. Wszystkie te działania podejmowane są po to, by pomóc osadzonym w readaptacji społecznej.

1.2. Postawy rodzicielskie

1.2.1. Definicje postaw rodzicielskich

Termin „postawa rodzicielska” został upowszechniony w polskiej literaturze przez Marię Ziemską. Według niej postawa rodzicielska jest tendencją do specyficznego sposobu zachowywania się wobec dziecka. Ziemska wyróżnia trzy składniki postaw: uczuciowy, myślowy i działania. Pierwszy z nich to ekspresja towarzysząca wypowiedziom i zachowaniu rodzica. Drugi jest formą poglądu na dziecko. Ostatni natomiast to czynne zachowania matki czy ojca¹².

Za Bochniarzem postawy rodzicielskie to ważny element oddziaływania psychospołecznego. Określają one stosunek emocjonalny rodziców do dzieci. Mają wpływ na sposób traktowania dzieci. Odgrywają istotną rolę w kształtowaniu się relacji między rodzicami i potomstwem¹³.

Mieczysław Płopa natomiast podaje, podobnie jak Ziemska, że postawa rodzicielska składa się z trzech komponentów. Obejmują podobne obszary jak w definicji Ziemskiej, jednak Płopa określił je jako: komponent poznawczy – odzwierciedlający się w poglądach rodzica względem dziecka, emocjonalno-motywacyjny – wyrażający się w ekspresji i tonie głosu rodzica oraz behawioralny – obserwowany w zachowaniu rodziców względem potomstwa¹⁴.

Wszystkie te definicje zakładają, że postawy rodzicielskie to akt, który obejmuje czynności rodzica względem dziecka. Są to jednak nie tylko zachowania, ale również myśli, oraz emocje względem syna czy córki. Autorzy podkreślają też, że

¹² M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 2009.

¹³ Bochniarz A., *Postawy rodzicielskie a funkcjonowanie społeczne jedyneków*, Lublin 2010.

¹⁴ Płopa M., *Skala Postaw Rodzicielskich – wersja dla rodziców – podręcznik*, Warszawa 2008.

to, w jaki sposób rodzic wychowuje swoje dziecko, ma znaczenie dla jego funkcjonowania w przyszłości. W kolejnym podrozdziale opisane zostaną poszczególne typy postaw rodzicielskich i ich konsekwencje dla rozwoju dziecka.

1.2.2. Typy postaw rodzicielskich

Jedną z pierwszych typologii postaw rodzicielskich stworzył L. Kanner – amerykański psychiatra. Wyróżnił on następujące typy postaw rodzicielskich: postawa akceptacji i miłości, perfekcjonizmu, jawnego odrzucenia oraz przesadnej opiekuńczości¹⁵. W Polsce najbardziej znane są typologie postaw rodzicielskich autorstwa Marii Braun-Gałkowskiej oraz Marii Ziemskiej.

Maria Braun-Gałkowska stworzyła model, według którego najmniej korzystne dla dziecka są postawy określane jako skrajne. Najkorzystniejszy natomiast jest tzw. umiar wychowawczy. Ujmowany jest on w czterech wymiarach: bliskość, pomoc, swoboda i wymagania stawiane członkom rodziny. Na podstawie tych wymiarów stworzyła ona następującą typologię postaw:

1. Odrzucenie, obcość, niechęć – nadmierna opiekuńczość, bliskość, lepkość;
2. Brak pomocy, opieki – nadmierna opiekuńczość i ochrona;
3. Brak norm, zupełna swoboda – dyrygowanie, nadmierne zarządzanie;
4. Całkowity brak wymagań – nadmierne wymagania i żądania¹⁶.

Maria Ziemska natomiast w swojej klasyfikacji wyróżnia następujące właściwe postawy rodzicielskie:

1. Akceptacja dziecka, czyli przyjęcie dziecka z jego wszystkimi deficytami i mocnymi stronami;
2. Dawanie swobody – adekwatnej do wieku i potrzeb dziecka;
3. Uznanie praw dziecka jako równych względem innych członków rodziny.

Postawy niewłaściwe to:

1. Postawa odtrącająca dziecko, która jest równoznaczna z nadmiernym dystansem uczuciowym ze strony rodziców oraz ich dominacją;
2. Postawa unikająca charakteryzująca się biernością rodziców;
3. Postawa nadmiernie chroniąca, która cechuje się zbytnią uległością oraz nadmierną koncentracją na dziecku;

¹⁵ A. Przetacznik-Gierkowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 2002.

¹⁶ A. Bochniarz, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

4. Postawa nadmiernie wymagająca, zmuszająca, korygująca, przy której rodzice robią wszystko, by przybliżyć dziecko do ideału, który wykreowali sobie w myślach¹⁷.

Podobną klasyfikację stworzył Plopa. Można tu wyróżnić sześć typów oddziaływań:

1. Postawa akceptacji – odrzucenia;
2. Postawa autonomii;
3. Postawa nadmiernie ochraniająca;
4. Postawa nadmiernie wymagająca;
5. Postawa niekonsekwentna.

Postawa akceptacji to partnerska relacja z dzieckiem, którą charakteryzuje wzajemne zaufanie, poczucie bezpieczeństwa i radość z wzajemnych kontaktów. Odrzucenie natomiast to brak przyjemności z przebywania z dzieckiem, dystans i chłód emocjonalny w stosunku do dziecka. Autonomię cechuje umiejętność dostosowania się do potrzeb dziecka, które zmieniają się wraz z jego wiekiem. Postawa nadmiernie ochraniająca przejawia się zbyt dużą troską o dziecko i przekonaniem, że nie jest ono w stanie poradzić sobie samo w otaczającym je świecie. Kolejną postawę – nadmiernie wymagającą – cechuje przekonanie rodzica o tym, że jest on niekwestionowanym autorytetem. Często rodzice, u których dominuje ta postawa, akceptują tylko te zachowania dziecka, które są zgodne z ich oczekiwaniami. Rodzic, u którego dominująca jest postawa niekonsekwentna to rodzic, u którego brak jest stabilności w zachowaniu. Jego postępowanie zazwyczaj uzależnione jest od nastroju lub okoliczności¹⁸.

Typologie postaw rodzicielskich są do siebie podobne. Wszystkie zakładają występowanie postaw prawidłowych i nieprawidłowych. Są one też takie same w konsekwencjach. Dzieci rodziców, którzy przejawiają właściwe postawy rodzicielskie, są bardziej ufne zarówno w stosunku do bliskich i obcych osób, chętniej podejmuje aktywności, nawet jeżeli sprawiają mu trudność, nawiązują relacje z rówieśnikami, osiągają lepsze wyniki w nauce, są pewne siebie i chętniej wykonują trudne zadania¹⁹. Jeżeli natomiast rodzic będzie w głównej mierze przejawiał postawy niewłaściwe, zazwyczaj prowadzi do niezaspokojenia u dziecka podsta-

¹⁷ M. Ziemska, *Postawy...*, *op. cit.*

¹⁸ M. Plopa, *Skala Postaw...*, *op. cit.*

¹⁹ J. Skibska, *Postawy rodzicielskie jako determinant prawidłowego rozwoju społeczno-emocjonalnego dziecka w młodszym wieku szkolnym – komunikat z badań*, [w:] K. Szczepańska-Worszczyńska, M. Hronec, *Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rodziny*, Dąbrowa Górnicza 2014, s. 356–364.

wowych potrzeb – dzieci czują się niechciane przez swoich rodziców, odczuwają napięcie, złość, lęk, bezradność, nie wierzą we własne możliwości²⁰.

To, jakie postawy rodzicielskie najczęściej prezentują matki przebywające w więzieniu, badała Ewa Piotrów. Wyniki przedstawiono w tabeli poniżej (tabela 1).

Tabela 1. Wyniki badań dotyczących postaw rodzicielskich skazanych matek²¹

Postawa		Wynik procentowy
Akceptacji-odrzućenia	Matki akceptujące swoje dziecko	61,54%
	Matki przejawiające brak akceptacji	26,37%
	Matki, które uzyskały wyniki wskazujące na postawę umiarkowaną	12,08%
Autonomii	Matki nierozumiejące autonomii dziecka	51,65%
	Matki akceptujące autonomię dziecka	17,03%
	Matki przejawiające postawę umiarkowaną	31,32%
Nadmiernie ochraniająca	Matki nadmiernie ochraniające swoje dzieci	38,46%
	Matki potrafiące obiektywnie ocenić zagrożenia i przejawiające właściwe zachowania	30,22%
	Matki prezentujące postawę umiarkowaną	31,22%
Nadmiernie wymagająca	Matki, które prezentują zachowania umiarkowanie właściwe	47,25%
	Matki, które prezentują zachowania właściwe	22,53%
	Matki prezentujące postawę nadmiernie wymagającą	30,22%
Niekonsekwentna	Matki prezentujące postawę właściwą	48,90%
	Matki prezentujące postawę umiarkowanie właściwą	23,08%
	Matki cechujące się dużą niekonsekwencją względem swoich dzieci	28,02%

Źródło: opracowanie własne

Badania Piotrów (patrz: tabela 1) wykazały, że w podskali akceptacja – odrzucenie większość badanych (61,54%) uzyskała wyniki wskazujące na wysoki poziom akceptacji swoich dzieci. W podskali nadmiernie wymagającej wyniki wskazały na to, że duża część kobiet prezentuje postawę właściwą (22,53%) lub

²⁰ A. Kozłowska, *Zaburzenia emocjonalne u dzieci w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1984.

²¹ E. Piotrów, *Postawy rodzicielskie skazanych matek oraz ich uwarunkowania*, [w:] A. Jaworska (red.), *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, Kraków 2009.

umiarkowanie właściwą (47,25%). Jeżeli chodzi o postawę autonomii – ponad połowa matek (51,65%) wykazała jej brak, czyli małą elastyczność w zachowaniu względem swojego dziecka. W zakresie postawy niekonsekwentnej, wyniki wskazują na częste występowanie postawy umiarkowanie właściwej (48,90%) lub pożądanej (23,08%). W podskali postawy nadmiernie ochraniającej okazało się, że największa grupa badanych (38,46%) nadmiernie ochrania swoje dzieci²².

W tym podrozdziale przedstawiłam jedynie niektóre z istniejących typologii postaw rodzicielskich. Na potrzeby artykułu starałam się przybliżyć te, które według mnie są najistotniejsze. W dalszej części chciałabym skupić się na czynnikach, które mają znaczenie dla kształtowania się postaw rodzicielskich.

1.2.3. Czynniki wpływające na kształtowanie się postaw rodzicielskich

Na kształtowanie się postaw rodzicielskich ma wpływ wiele czynników. Część z nich wpływa korzystnie, część niekorzystnie. Maria Ziemska wyróżniła kilka czynników utrudniających tworzenie się właściwych postaw rodzicielskich.

Pierwszym z nich jest brak pozytywnego dzieciństwa społecznego matki. Autorka pisze o tym, że na postawy rodzicielskie często ma wpływ relacja z rodzicami. Interakcje te stanowią pewnego rodzaju podstawę do dorosłego życia. To, co obserwujemy w dzieciństwie, często może być odtwarzane przy pełnieniu roli rodzica. Brak odpowiednich relacji lub brak osób pełniących funkcję opiekuna może doprowadzić do pojawienia się trudności w pełnieniu tej roli przejawiających się w unikaniu oraz skłonności do dystansu emocjonalnego. Równie utrudniającym czynnikiem może być zbyt silna identyfikacja opiekuna ze swoim rodzicem, który miał niewłaściwą relację z dzieckiem – to z kolei prowadzi do naśladowania aprobowanych w dzieciństwie zachowań.

Kolejny czynnik to okres oczekiwania dziecka. Postawy rodzicielskie mogą zacząć się kształtować już w okresie ciąży. Duże znaczenie ma to, czy dziecko jest pożądane. Mogą się tu pojawić trudności, szczególnie gdy dziecko pragnęło tylko jedno z partnerów. Istotne są tu też wszelkie oczekiwania rodziców względem dziecka, takie jak, np. wzmocnienie więzi małżeńskiej. Silne pragnienie dziecka po porodzie może zamienić się w rozczarowanie i utrudniać emocjonalne zaangażowanie w wychowywanie dziecka.

Trzecią grupę czynników stanowi brak satysfakcji rodziców z własnego życia społecznego, w tym małżeńskiego. Często powoduje to nadmierny dystans emo-

²² E. Piotrów, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

cjonalny lub zbyt dużą koncentrację na dziecku i jest przyczyną kształtowania się postawy nadmiernie ochraniającej lub odrzucającej.

Kolejnym istotnym aspektem jest wpływ osób z bliskiego otoczenia będących autorytetem dla matki. Takie osoby mogą mieć wpływ na sposób pełnienia roli rodzica. Babcia lub inna znacząca osoba bywa bardzo pomocna w pierwszych miesiącach życia dziecka. Może przedstawić wiele dobrych rozwiązań, ale też sprawić, że matka poczuje się niepewnie w kontakcie z własnym dzieckiem, co prowadzi do kontaktu pozornego lub unikania kontaktu z dzieckiem²³.

To, jakie czynniki faktycznie wpływają na kształtowanie się postaw rodzicielskich u matek wychowujących dzieci w zakładach karnych, poddała badaniom Ewa Piotrów. Jej badania prowadzone w Zakładzie Karnym w Krzywańcu wykazały, że dla kształtowania się postaw rodzicielskich mają znaczenie następujące czynniki: wykształcenie, stan cywilny, wiek, relacje z rodziną pochodzenia, wsparcie najbliższych, wiek oraz subiektywna ocena warunków mieszkaniowych na wolności²⁴.

1.3. Rozwój małego dziecka

1.3.1. Definicje rozwoju

Istnieje wiele definicji pojęcia „rozwój”. David Schaffer i Katherine Kipp wskazują, iż są to „systematyczne ciągłości i zmiany zachodzące w osobniku w ciągu całego życia”²⁵.

Janusz Trempała wspomina o dwóch znaczeniach tego pojęcia. W pierwszym znaczeniu rozwój definiowany jest jako „wzrost czynności, funkcji, czy procesów psychicznych, od ich postaci niższych do wyższych, od mniej złożonych do bardziej złożonych, albo mniej doskonałych do bardziej doskonałych”. W drugim znaczeniu rozwój to „zmiana w długotrwałym procesie ukierunkowanego różnicowania się czynności, funkcji, czy procesów psychicznych”²⁶.

Za Barbarą Kają natomiast „Rozwój człowieka to proces różnego rodzaju zmian, przekształceń i organizacji doświadczeń. Jest on rezultatem coraz bardziej złożonych działań i skomplikowanych wzajemnych oddziaływań człowieka i świata ujmowanych w perspektywie czasu”²⁷.

²³ M. Ziemska, *Postawy...*, op. cit.

²⁴ E. Piotrów, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

²⁵ D. Schaffer, K. Kipp, *Psychologia rozwoju od dziecka do dorosłości*, Gdańsk 2015.

²⁶ J. Trempała. (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*. Warszawa 2012.

²⁷ B. Kaja, *Psychologia wspomaganie rozwoju - Zrozumieć świat życia człowieka*, Sopot 2010

Widzimy zatem, że „rozwój” to przede wszystkim zmiana. Badacze są zgodni co do tego, że zmiany te zachodzą w ciągu całego życia. Najłatwiej jest je jednak zaobserwować we wczesnym dzieciństwie. Wtedy zmiany zachodzą najszybciej – dzieci uczą się chodzić, mówić, przekształca się ich ciało. Szerzej to, co dzieje się z dzieckiem do trzeciego roku życia, omówię w kolejnym podrozdziale.

1.3.2. Charakterystyka rozwoju małego dziecka

Dzieci, których dotyczy mój tekst, to osoby w wieku do 3 lat. W tym okresie w ich rozwoju wiele się dzieje. Mają miejsce przełomowe momenty nazywane „kamieniami milowymi rozwoju”. Są one związane ze zwiększoną i często zmieniającą się aktywnością malucha, co wymaga od opiekuna dużej uważności. Dobrze, gdy rodzic ma wiedzę z zakresu psychologii rozwoju – wtedy będzie w stanie zareagować na wszelkie nieprawidłowości.

Dziecko w pierwszych miesiącach życia uczy się stopniowo przekręcania z boku na plecy, z brzucha na plecy, z pleców na bok. Podnosi główkę, zaczyna chwytać przedmioty i interesować się nimi. Pięciomiesięczne dziecko potrafi siadać podciągnięte za ręce, a dwa miesiące później siedzi już samodzielnie. Około ósmego miesiąca zaczyna się pełzanie, a połowa dzieci potrafi wykonać pierwsze kroki mając dwanaście miesięcy²⁸.

Dziecko w pierwszym roku życia jest bardzo zainteresowane swoim otoczeniem. Poznaje je głównie poprzez zmysły. Zauważają stałość przedmiotu – dziecko wie, że przedmiot nadal istnieje, nawet jeżeli nie jest w stanie go zauważyć. Poznaje też siebie i swoje ciało – początkowo obserwując je w lustrze, a następnie rozwijając swój system językowy i sferę społeczną. Dziecko uczy się najpierw naśladowania mimiki i gestów. Około 8 miesiąca w jego interakcjach zaczyna pojawiać się naprzemiennność. Od 18 miesiąca można zauważyć, że dzieci interesują się czynnościami, które wykonują inni. Dziecko trzyletnie podejmuje już próby zabawy wspólnej²⁹. Ich ulubionymi zabawami są te, w których mogą naśladować dorosłych. Nie lubią się dzielić, a czekanie na swoją kolej jest ogromnym wyzwaniem. Dwu-, trzyletnie dzieci stają się jeszcze bardziej ruchliwe, zaczynają biegać i wspinać się na różne przedmioty. Często zwracają na siebie uwagę innych. W tym wieku wzrasta zainteresowanie swoim ciałem. Dziecko również mniej śpi i częściej się wybudza. Dwu- i trzylatki często zmieniają zdanie, chociaż lubią powtarzalne zajęcia³⁰. Dzieci stopniowo rozwijają także swoje zdolności językowe.

²⁸ J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju...*, op.cit.

²⁹ Ibidem.

³⁰ J. Wyckoff, B. Unell, *Dyscyplina bez krzyku i bicia*, Warszawa 2008.

Początkowo służą im do tego gesty, mimika oraz wokalizacje. Następnie uczą się wypowiadać pierwsze słowa i zdania. Potrafią się sprawnie komunikować około 3 roku życia³¹.

W opiece nad małym dzieckiem należy również zwracać uwagę na to, jak wygląda rytm dniowy dziecka oraz regularność jego potrzeb. Ważny jest nastrój dziecka, jego energia, a także to, jak reaguje na nowe osoby, a także siła reakcji na bodźce i wytrwałość w działaniach³².

Przy tak dużej aktywności dziecka i ilości zmian zachodzących w jego funkcjonowaniu, młodej mamie może być bardzo potrzebne wsparcie. Opieka nad dzieckiem jest bardzo trudna i wymaga szczególnych kompetencji. Dodatkowo, przebywając w zakładzie karnym kobieta jest narażona na liczne trudności, wynikające z przebywania w izolacji, w tym na ograniczony kontakt z bliskimi. To i wiele innych czynników może mieć znaczenie dla prawidłowego rozwoju dziecka. W dalszej części artykułu chciałabym omówić czynniki, które ten rozwój mogą zakłócać.

1.3.3. Czynniki wspierające i zakłócające rozwój małego dziecka

Na rozwój dziecka może mieć wpływ wiele czynników. Jednym z nich jest styl wychowania dziecka. Małe dzieci bowiem kształtują swoje zachowania i wzorce głównie poprzez kontakty z rodziną³³. Wyróżniono cztery metody: autorytatywną (styl elastyczny, demokratyczny), autorytarną (wychowanie restryktywne, narzucające wiele zasad), permissywną (małe wymagania i mała kontrola ze strony rodziców) oraz zaniedbującą (metoda, która bywa powściągliwa, czasem nawet wroga i nadmiernie permissywna).

Wykazano, że pierwsza z nich w okresie dzieciństwa skutkuje wysokimi kompetencjami poznawczymi oraz społecznymi, a w okresie dorastania wysoką samooceną, dobrymi wynikami w nauce, doskonałymi umiejętnościami społecznymi, a także silną postawą moralną. Metoda autorytarna prowadzi do tego, że w dzieciństwie zdolności poznawcze i społeczne są na średnim poziomie, podobnie jak w późniejszym okresie osiągnięcia szkolne i umiejętności społeczne. Metoda permissywna natomiast sprawia, że wszystkie wyżej wspomniane aspekty są na pozio-

³¹ J. Trempała. (red.), *Psychologia rozwoju...*, op. cit.

³² A. Matczak i in., *DSR-Dziecięca Skala Rozwojowa. Podręcznik*, Warszawa 2007

³³ M. Kielar-Turska, *Średnie dzieciństwo. Wiek przedszkolny*, [w:] Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Warszawa 2003.

mie niskim. Częściej też u tak wychowywanych dzieci spotykane jest zażywanie narkotyków³⁴. Oprócz sposobu wychowania dziecka, na jego rozwój może mieć również wpływ system przekonań rodziców względem dziecka. Stanowią one struktury pojęciowe i same w sobie nie mają bezpośredniego wpływu na funkcjonowanie dziecka. Mają jednak znaczenie dla zachowania rodzica względem dziecka, a to z kolei ma wpływ na zachowania dziecka oraz jego własne przekonania na swój temat³⁵. Jest to tożsame z przejawianiem prawidłowych postaw rodzicielskich, które zostały omówione w podrozdziale 1.2. Widzimy zatem, że to, w jaki sposób wychowywane jest dziecko, ma znaczenie dla jego rozwoju.

Wiadomym jest, że w rozwoju dziecka bardzo dużą rolę odgrywa matka. To ona w dużej mierze dba o zaspokojenie podstawowych potrzeb dziecka. Dbą o kształtowanie się u dziecka prawidłowych zachowań i cech osobowości³⁶. Jednak równie istotna jest rola ojca. Badania pokazują, że aktywne zaangażowanie mężczyzny w wychowanie dziecka sprawia, że dzieci mają wyższy poziom inteligencji oraz większe poczucie humoru. W późniejszym okresie życia cechują się większym zapałem do nauki. Potrafią również dłużej koncentrować na czymś uwagę³⁷.

Istotną rolę w rozwoju dziecka odgrywają też dziadkowie. Pozwalają oni dziecku na zrozumienie, jak ważna jest przeszłość. Dzięki ich zaangażowaniu, dziecko może obserwować swoich rodziców w sytuacjach, gdy to ktoś troszczy się o nich. Mogą również okazać się ważnym wsparciem dla opiekunów dziecka, służąc swoimi radami i doświadczeniem³⁸.

W zakładzie karnym kontakt z bliskimi dziecka często jest utrudniony, dlatego bardzo ważną rolę odgrywają tu widzenia. Dziecko powinno mieć możliwość jak najczęstszego kontaktu z ojcem i dziadkami, jeżeli nie stanowi to dla niego zagrożenia. Dobrze byłoby też, gdyby matka stwarzała dziecku jak najwięcej okazji do kontaktu z rówieśnikami. Daje mu to możliwość na wypróbowanie różnych aspektów jego osobowości, która ciągle się rozwija. Dziecko może testować swoje zainteresowania, a także sprawdzać, jak najlepiej nawiązywać relacje. Dzięki temu, że będzie otoczone osobami podobnymi do siebie, będzie mogło nauczyć się też wiele na swój temat.

³⁴ D.Schaffer, K. Kipp, *Psychologia rozwoju...*, op. cit.

³⁵ H. Schaffer, *Psychologia dziecka*, Warszawa 2018.

³⁶ H. Cudak, *Rola matki w zaspokajaniu potrzeb emocjonalnych dzieci*, „Pedagogika rodziny”, 2012, nr 2/1, s. 21-29

³⁷ T. Brazelton, J. Sparrow, *Rozwój dziecka 0-3*. Sopot 2013,

³⁸ Ibidem.

2. Problematyka i metodologia badań

Rozdział metodologiczny posłuży do przedstawienia przedmiotu i celu badań opisywanych w tekście. Zostaną tu również określone podjęte przeze mnie problemy badawcze, a także hipotezy, zmienne i wskaźniki. Kolejnym aspektem poruszonym w poniższym rozdziale będą metody, techniki i narzędzia badawcze. Na końcu opiszę organizację i obszar badań.

2.1. Cel badań i jego uzasadnienie

Chciałabym rozpocząć od określenia przedmiotu i celu badań. Przedmiot to wszystko, co jest składnikiem tzw. „rzeczywistości społecznej”³⁹ i wszystkie czynniki, względem których chcemy prowadzić badania⁴⁰. W artykule przedmiotem badań jest relacja między postawami rodzicielskimi matek wychowujących swoje dzieci w warunkach izolacji więziennej oraz poziomem rozwoju tych dzieci. Natomiast celem badań jest poznanie tej relacji i określenie wpływu postaw rodzicielskich na poziom rozwoju dzieci. Jest to istotne, ponieważ – jak wiadomo – środowisko rodzinne i postawy rodzicielskie mają bardzo duże znaczenie dla rozwoju dziecka⁴¹. Od tego, jak rodzice zachowują się względem swojego potomstwa, zależy to, czy dziecko będzie się czuło kochane i bezpieczne. To z kolei ma znaczenie dla podejmowanych przez nie późniejszych wyborów życiowych, a także m.in. wyników osiągniętych w czasie nauki szkolnej⁴². Z racji tego, że zauważono zależności między postawami rodzicielskimi a poziomem rozwoju dziecka, wydało mi się szczególnie istotne to, czy u dzieci, które spędzają czas wyłącznie z matkami i są z nimi przez całą dobę, te zależności również będą tak silne. Interesowało mnie także to, jakie postawy rodzicielskie będą przejawiały przebywające tam kobiety oraz jaki będzie poziom rozwoju ich dzieci. Ciekawe było również, czy wystąpią jakieś obszary, w których większość dzieci będzie się rozwijała lepiej niż w pozostałych. Moje zainteresowanie tym obszarem wynikało częściowo z wyników badań mojej pracy licencjackiej na kierunku pedagogika o specjalności resocjalizacja⁴³.

³⁹ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2020,

⁴⁰ A. Maszke, *Tok przygotowania badań*, [w:] S. Palka (red.), *Podstawy metodologii badań pedagogicznych*, Gdańsk 2010, s. 153–177.

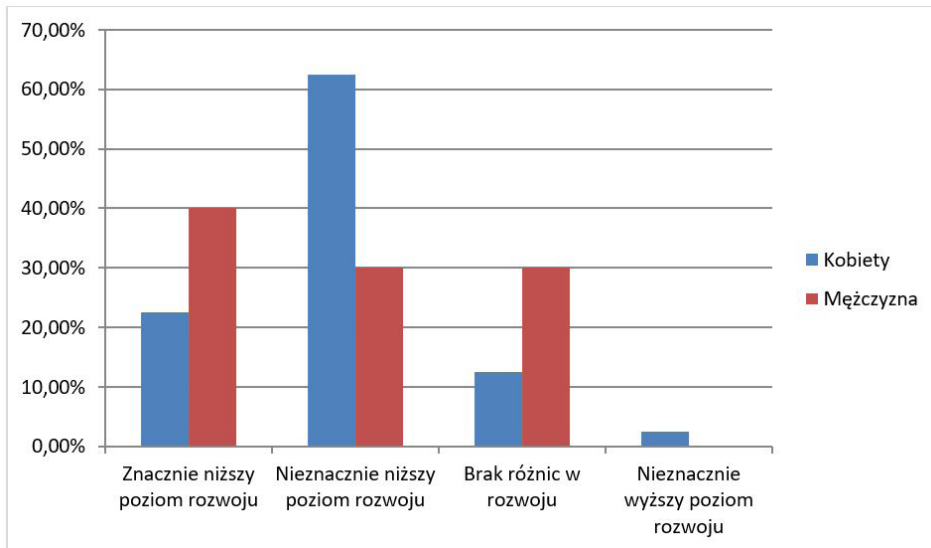
⁴¹ J. Skibska, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

⁴² M. Radochoński, *Transgeneracyjny mechanizm przenoszenia zachowań dewiacyjnych w rodzinie*, [w:] U. Grucka-Miąsik (red.), *Dziecko i rodzina. Społeczne powinności opieki i wychowania*, Rzeszów 2007.

⁴³ M. Groszewska, *Dorośli o funkcjonowaniu matek z dziećmi w zakładach karnych*, Bydgoszcz 2019.

W pracy tej, badając przekonania społeczeństwa na temat wychowywania dzieci w zakładach karnych, zauważyłam, że większość badanych twierdzi, iż poziom rozwoju tych maluchów jest niższy bądź taki sam jak u dzieci przebywających na wolności. Jedynie 2,5% badanych przypuszczało, że poziom rozwoju może być wyższy, co przedstawione jest na poniższym wykresie (Patrz: rysunek 2).

Rysunek 2. Poziom rozwoju dzieci wychowywanych w zakładach karnych w porównaniu do rówieśników w opiniach badanych⁴⁴

Źródło: opracowanie własne

Poprzez badania ukazane w artykule chciałam sprawdzić, na ile stan faktyczny będzie zbieżny z opinią społeczeństwa. Uznałam to również za istotne pod kątem diagnostycznym. Uważam, że dostarczenie informacji zwrotnej pracownikom więzienia i wskazanie zasobów i deficytów przebywających tam dzieci mogłoby być przydatne w planowaniu podejmowanych tam działań.

⁴⁴ Ibidem.

2.2. Problemy i hipotezy badawcze

Kolejnym podjętym przeze mnie zagadnieniem są problemy badawcze. W badaniach psychologicznych najczęściej definiujemy je jako pytania lub ich zbiór⁴⁵. Wszelkie rozmyślenia badacza na podejmowane tematy oraz analiza dostępnych już badań stanowią punkt wyjściowy do rozpoczęcia każdego procesu badawczego⁴⁶.

Ważne jest również to, by postawiony problem nie był zbyt szeroki, co mogłoby utrudniać jego rozwiązanie. Warto oprócz problemu głównego wskazać problemy szczegółowe.

W artykule głównym problemem badawczym jest pytanie o to, czy postawy rodzicielskie matek mają znaczenie dla rozwoju małych dzieci wychowywanych w warunkach izolacji więziennej. W jego ramach sformułowałam następujące problemy szczegółowe:

1. Jakie są postawy rodzicielskie matek wychowujących dzieci w zakładach karnych?
2. Jaki poziom rozwoju prezentują dzieci wychowywane w warunkach izolacji więziennej?
3. Jaki jest związek pomiędzy postawami rodzicielskimi matek wychowujących swoje dzieci w więzieniu a poziomem rozwoju tych dzieci?

Zagadnieniem istotnie związanym z problemami badawczymi są hipotezy badawcze, czyli „próbne wyjaśnienia zjawisk”⁴⁷. Dla mojego artykułu przyjąłam następujące hipotezy:

H1: Postawy matek będą prawidłowe w zakresie postaw: akceptacja–odrzućenie, postawa niekonsekwentna, postawa nadmiernie wymagająca, a nieprawidłowe w zakresie postawy autonomii oraz postawy nadmiernie ochraniającej.

W kwestii postaw rodzicielskich, które najprawdopodobniej przejawiają matki wychowujące dzieci w więzieniu, odpowiedź nie jest oczywista. Na kształtowanie się postaw rodzicielskich ma bowiem wpływ wiele czynników, które zostały szerzej opisane w podrozdziale 1.2.3. Aby móc wstępnie ocenić postawy rodzicielskie osadzonych kobiet, odwołam się do wyników badań Ewy Piotrów⁴⁸, która badała postawy rodzicielskie matek w zakładach karnych w Grudziądzu oraz Krzywań-

⁴⁵ J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 2019.

⁴⁶ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*. Warszawa 2006.

⁴⁷ 47 J. Shaughnessy, E. Zechmeister, J. Zechmeister, *Metody badawcze w psychologii*, Gdańsk 2002.

⁴⁸ E. Piotrów, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

cu. Ich wyniki zostały omówione w podrozdziale 1.2.2. Na tej podstawie chciałabym przyjąć, że matki przebywające w grudziądzkim więzieniu będą akceptować swoje dzieci, stawiać im wymagania adekwatne do poziomu rozwoju, oraz będą konsekwentne w podejmowanych działaniach. Mogą jednak nadmiernie je chronić i nie zauważać zwiększającej się z wiekiem postawy autonomii.

H2: Poziom rozwoju dzieci wychowywanych w zakładach karnych będzie na poziomie przeciętnym.

Biorąc pod uwagę to, że styl wychowania dziecka ma znaczenie dla kształtowania się jego rozwoju (więcej w rozdziale 1.3.3), należy w tym miejscu odnieść się do postaw rodzicielskich. Założyłam, iż większość postaw rodzicielskich, które zaprezentują badane kobiety, będzie pozytywna. Możliwe nieprawidłowości mogą wystąpić w zakresie postawy autonomii i nadmiernie ochraniającej. Może to wpłynąć na poziom rozwoju dziecka obniżając zdolność do wykonania poszczególnych zadań zawartych w Dziecięcej Skali Rozwojowej. Poza tym jednak, gdyby postawy rodzicielskie okazały się zbieżne z tymi z badań Piotrów⁴⁹, dzieci osadzonych będą bystre, chętnie współpracujące z rówieśnikami, chętnie wykonujące trudne dla nich zadania. Może to sprzyjać dobrym wynikom testu. Wszelkie braki w kompetencjach matek mogą być również rekompensowane wspomagającym oddziaływaniem psychologa i wychowawcy. W związku z tym chciałabym przyjąć, że poziom rozwoju małych dzieci wychowywanych w zakładach karnych będzie przeciętny – taki, jak u większości dzieci w danym wieku.

H3: Wystąpi silny związek pomiędzy postawami rodzicielskimi matek a poziomem rozwoju ich dzieci.

Tym, co determinuje rozwój dziecka w pierwszych latach życia, jest głównie osobowość, w tym regulacja stosunków ze środowiskiem zewnętrznym. Na to natomiast znaczący wpływ ma jakość opieki rodzicielskiej⁵⁰. Istotnym argumentem wskazującym na to, że może wystąpić zależność między badanymi zmiennymi, jest również możliwość wytworzenia się silnych więzi między matką a dzieckiem. Kobiety w zakładach karnych spędzają ze swoimi dziećmi prawie cały swój czas. Są to warunki, w których bardzo ważny będzie kształtujący się model przywiązaniowy. Od tego, jaki styl przywiązania wykształci się u dziecka, zależy m.in. jego rozwój społeczny (rozdział 1.1.1). Na tej podstawie można wstępnie założyć, że postawy rodzicielskie będą znaczące w kształtowaniu się rozwoju dziecka.

⁴⁹ E. Piotrów, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

⁵⁰ M. Czub, *Rozwój dziecka – wczesne dzieciństwo*, [w:] A. Brzezińska, (red). *Niezbędnik dobrego nauczyciela*, Warszawa 2014, s. 34.

2.3. Zmienne badawcze i ich pomiar

Ostatnim opisywanym w tym podrozdziale zagadnieniem będą zmienne oraz narzędzia wykorzystane do ich pomiaru. Zmienne stanowią formę uszczegółowienia problemu badawczego, który badacz próbuje rozwiązać oraz hipotez roboczych, które będą przez niego przyjęte lub odrzucone⁵¹.

W artykule zmienną objaśnianą jest poziom rozwoju małych dzieci, natomiast zmienną objaśniającą są postawy rodzicielskie matek wychowujących swoje potomstwo w warunkach izolacji więziennej.

Poziom rozwoju małych dzieci zostanie zmierzony przy pomocy testu DSR – Dziecięca Skala Rozwojowa autorstwa Anny Matczak, Aleksandry Jaworowskiej, Anny Ciechanowicz, Diany Fecenec, Joanny Stańczak oraz Ewy Zalewskiej⁵². Wynik zostanie wyrażony za pomocą wartości stenowych, gdzie wartości 1–3 oznaczają wyniki niskie, 4–7 wyniki średnie, a 8–10 wyniki wysokie.

Dziecięca Skala Rozwojowa jest przeznaczona dla dzieci w wieku od 2 miesięcy do 3 lat. Składa się z dwóch skal – obserwacyjnej i wykonaniowej. Skala obserwacyjna opiera się na wywiadzie z rodzicem lub opiekunem dziecka oraz obserwacjach badacza w czasie przeprowadzania badania. W jej skład wchodzi 9 pozycji odnoszących się do cech temperamentu wskazanych przez Thomasa i Chess⁵³. Na ich podstawie dokonuje się oceny w czterech wskaźnikach. Zostało to przedstawione w poniższej tabeli (patrz: tabela 2).

Tabela 2. Skala obserwacyjna DSR⁵⁴

Pozycje skali	Wskaźnik	Źródło informacji
Aktywność (ruchliwość, częstotliwość zmian pozycji)	Wigor	Obserwacja badacza
Reagowanie na nowość (zbliżanie się lub wycofywanie w odpowiedzi na nowo pojawiające się bodźce – ludzi, przedmioty, sytuacje)	Wigor	Obserwacja badacza
Siła reakcji (poziom energii dziecka ujawniany w zachowaniu)	Wigor	Obserwacja badacza

⁵¹ M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2010.

⁵² A. Matczak i in., *DSR-Dziecięca Skala...*, op. cit

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

Łatwość przystosowania (łatwość, z jaką można wywołać zmianę zachowania u dziecka)	Adaptacyjność	Obserwacja badacza
Odporność na rozproszenie uwagi (odporność na bodźce zewnętrzne, które mogą przeszkadzać w wykonywanych czynnościach)	Adaptacyjność	Obserwacja badacza
Wytrwałość (długość czasu wykonywania czynności)	Adaptacyjność	Obserwacja badacza
Rytmiczność (regularność w przebiegu funkcji fizjologicznych dziecka)	Rytmiczność	Wywiad z rodzicem
Wrażliwość (określenie wielkości bodźca, który wywołuje reakcje dziecka)	Wrażliwość	Wywiad z rodzicem
Jakość nastroju (emocje dominujące u dziecka w czasie badania)	Adaptacyjność	Obserwacja badacza

Źródło: opracowanie własne

Oprócz pozycji skali zawartych w powyższej tabeli (Patrz: Tabela 2) rodzic lub opiekun dziecka ocenia również to, czy zachowanie dziecka w czasie badania było dla niego typowe⁵⁵.

Skala wykonaniowa natomiast to szereg zadań, które otrzymuje dziecko od osoby badającej. Ważne, by opiekun nie ingerował w proces badawczy, a jedynie dawał dziecku poczucie bezpieczeństwa. Poniżej zamieszczona została tabela zawierająca wszystkie testy i podtesty tej skali (patrz: tabela 3).

Tabela 3. Struktura skali wykonaniowej DSR⁵⁶

Testy	Podtesty	Wiek stosowania
Manipulacja	Grzechotka (chwytywanie i manipulowanie) Koło ze sznurkiem Chwytywanie klocków Misczka (wkładanie klocków) Pastylki (chwytywanie i wrzucanie do butelki) Przewracanie kartek w książce Przyciąganie zabawki (za pomocą pręta)	0;2(0)–2;0(30)

⁵⁵ A. Matczak i in., *DSR-Dziecięca Skala...*, op. cit

⁵⁶ Ibidem.

Percepcja	Orientacja 1 (śledzenie wzrokiem przedmiotów, poszukiwanie źródła dźwięku) Orientacja 2 (szukanie przedmiotów, przyglądanie się rysunkowi) Wyjmowanie koła (z wkładanki) Wkładanka (koło, trójkąt, kwadrat) Wkładanka odwrócona	0;2(0)–3;0(30)
Bazgranie i rysowanie	Bazgranie Linie koliste Linie proste Koło	0;7(0)–3;0(30)
Klocki	Wieża Samochód Ściana Most Litera T	0;9(0)–3;0(30)
Porównywanie	Porównywanie przedmiotów Porównywanie kolorów Porównywanie wielkości Porównywanie kształtów (za każdym razem chodzi o wskazywanie rysunku identycznego z widzianym wzorcem)	0;9(0)–3;0(30)
Pamięć	Sześciian (odsłanianie zakrytego przedmiotu) Filiżanki (znajdowanie ukrytej zabawki) Pamięć wzoru (wskazywanie wcześniej widzianego obrazka) Pamięć kolejności (wykonywanie poleceń) Powtarzanie liczb (szeregi dwu i trzycyfrowe)	0;2(0)–3;0(30)
Mowa	Reakcje prewerbalne (naśladowanie wokalizacji, wyróżnianie słów w mowie dorosłego) Naśladowanie słów i zdań Gramatyka 1 (rozumienie przyimków) Mowa spontaniczna Rozumienie (wskazywanie obrazków ilustrujących słyszane zdania) Gramatyka 2 (używanie zaimków i czasu przeszłego)	0;2(0)–3;0(30)

Słownik	Części ciała (wskazywanie) Nazywanie i wskazywanie przedmiotów Nazywanie i wskazywanie obrazków	0;7(0)–3;0(30)
Zachowania społeczne	Reakcja na osobę (głos, uśmiech, zniknięcie twarzy) Reakcja na odbicie w lustrze Kontakt z dorosłym Zabawa naśladowcza (lalką, kubkiem, łyżeczką, samochodzikiem) Płeć (elementarne poczucie tożsamości płciowej)	0;2(0)–3;0(30)
Motoryka	Ruchy w pozycji na plecach Ruchy w pozycji na brzuchu Siadanie Wstawanie Pierwsze kroki Swobodne chodzenie Naśladowanie ruchów Chodzenie po linii Stanie na jednej nodze Skok w dal Chodzenie na palcach	0;2(0)–3;0(30)

Źródło: opracowanie własne

Zadania w każdym z podtestów przeprowadzamy z dzieckiem rozpoczynając od tego, które jest odpowiednie dla wieku dziecka. Wykonujemy wszystko osobiście, nie polegamy tu na tym, co mówi rodzic. Każde wykonane zadanie to jeden punkt. Punkty przyznawane są też za zadania poprzednie, które mogły zostać pominięte ze względu na wiek dziecka. W niektórych zadaniach (wkładanka i wkładanka odwrócona) dziecko może uzyskać dodatkowe punkty za czas wykonania⁵⁷.

Wraz z wiekiem dziecka rosną wyniki przez dzieci uzyskiwane, co świadczy o wysokiej trafności narzędzia. Również współczynniki korelacji są istotne na poziomie przynajmniej $p < 0,05$. Współczynniki rzetelności dla wyniku ogólnego skali wykonaniowej w zależności od wieku dziecka wynoszą 0,70–0,96, natomiast dla skali obserwacyjnej 0,68–0,83⁵⁸. Na tej podstawie można stwierdzić, że narzędzie jest rzetelne.

⁵⁷ A. Matczak i in., *DSR-Dziecięca Skala...*, op. cit.

⁵⁸ Ibidem.

Postawy rodzicielskie matek natomiast zostaną zmierzone testem SPR – Skala Postaw Rodzicielskich autorstwa Mieczysława Płopy⁵⁹. Tu wyniki również będą wyrażone stenami. Znaczenie ich wartości jest przedstawione w poniższej tabeli (Patrz: tabela 4).

Tabela 4. Wartości stenowe Skali Postaw Rodzicielskich

Postawa	Steny	Znaczenie
Akceptacji-odrzczenia	7-10	Bliski kontakt rodzica i dziecka
	1-4	Brak akceptacji
	5-6	Przeciętne nasilenie postawy akceptacji
Autonomii	7-10	Właściwe traktowanie dziecka przez rodzica, rozumienie jego potrzeby niezależności
	1-4	Brak rozumienia autonomii dziecka
	5-6	Przeciętne natężenie postawy
Nadmiernie ochraniająca	7-10	Nadmierne ochranianie dziecka przez rodzica
	1-4	Postawa właściwa
	5-6	Postawa umiarkowanie właściwa
Nadmiernie wymagająca	7-10	Nadmierne wymagania rodzica wobec dziecka
	1-4	Postawa właściwa
	5-6	Postawa umiarkowanie właściwa
Niekonsekwentna	7-10	Postawa niewłaściwa
	1-4	Postawa pożądana
	5-6	Postawa umiarkowanie właściwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Płopa, 2008, s. 133

Skala postaw rodzicielskich to skala opisowa dla rodziców. Istnieje osobna część dla matek i dla ojców. Ja wykorzystałam jedynie arkusze dla matek. Test składa się z 50 twierdzeń na które można udzielić odpowiedzi na 5-stopniowej skali. Stwierdzenia odwołują się do 5 postaw :postawa akceptacji-odrzczenia, postawa nadmiernie wymagająca, postawa autonomii i postawa niekonsekwentna. Zostały one szerzej opisane w podrozdziale 1.2.2. Ocena wyników uzależniona jest od wieku dziecka oraz od liczby potomstwa.

Normalizacja testu została dokonana na kobietach i mężczyznach z kilku województw (pomorskie, kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie, lubelskie i mazowieckie). Próba została wyłoniona poprzez losowanie warstwowe. Przeba-

⁵⁹ M. Płopa, *Skala Postaw...*op. cit.

dano ponad 6300 osób. Ostatecznie włączono do badań wyniki 3249 kobiet i 2786 mężczyzn⁶⁰.

Skala Postaw Rodzicielskich jest narzędziem rzetelnym – α Cronbacha dla poszczególnych skal dla mężczyzn waha się od 0,727 do 0,880. Również jego trafność jest wysoce satysfakcjonująca ($p < 0,001$)⁶¹. Oznacza to, że test mierzy to, co z założenia miał mierzyć oraz że można go odnieść do całej populacji⁶².

2.4. Próba osób badanych

W badaniach wzięło udział 10 kobiet w wieku 21–36 lat zamiast planowanych 30. Są to kobiety o różnym wykształceniu – od podstawowego do wyższego. Dzieci natomiast były w wieku od 4 do 17 miesięcy. Wśród badanych znalazły się zarówno dziewczynki, jak i chłopcy. Szczegółowe dane dotyczące próby osób badanych znajdują się w tabeli 5.

Tabela 5. Wybrane cechy społeczno-demograficzne badanych

Cecha	Wskaźnik	Liczba	Udział procentowy
Wiek matki	21–25 lat	5	50%
	26–30 lat	1	10%
	31–36 lat	4	40%
Wykształcenie matki	podstawowe	2	20%
	gimnazjalne	3	30%
	zawodowe	1	10%
	średnie	2	20%
	wyższe	2	20%
Płeć dziecka	dziewczynka	5	50%
	chłopiec	5	50%
Wiek dziecka	4–8 miesięcy	7	70%
	9–13 miesięcy	1	10%
	14–17 miesięcy	2	20%

Źródło: opracowanie własne

⁶⁰ M. Plopa, *Skala Postaw...*, op. cit.

⁶¹ Ibidem.

⁶² J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 2019.

Na podstawie powyższej tabeli widzimy, że najwięcej przebadanych kobiet było w wieku 21–25 lat (50%). Jeżeli chodzi o ich wykształcenie – najczęściej występowało wykształcenie gimnazjalne (30%). Odnotowano taki sam udział procentowy kobiet o wykształceniu podstawowym, średnim i wyższym (20%). Przebadano taki sam odsetek chłopców (50%) i dziewcząt (50%). Większość dzieci (70%) miało od 4 do 8 miesięcy. W grupie 9–13 miesięcy znalazło się tylko 10% dzieci. Najstarsza grupa liczyła 20%.

2.5. Organizacja i przebieg badań

Badania zostały przeprowadzone w Domu Matki i Dziecka przy Zakładzie Karnym nr 1 w Grudziądzu. Trwały od lipca 2019 roku do kwietnia 2020 roku.

Przed przystąpieniem do badań zapoznałam się szczegółowo z literaturą dotyczącą funkcjonowania matek w więzieniach, postaw rodzicielskich oraz rozwoju małych dzieci. Następnie dokonałam wyboru narzędzi badawczych, którymi były: Skala Postaw Rodzicielskich autorstwa Mieczysława Plopy oraz Dziecięca Skala Rozwojowa stworzona przez Annę Matczak, Aleksandrę Jaworowską, Annę Ciechanowicz, Dianę Ferenc, Joannę Stańczak oraz Ewę Zalewską. Narzędzia te zostały szerzej opisane w podrozdziale 2.4. Po wybraniu narzędzi i uzyskaniu zgody na rozpoczęcie badań od promotora, napisałam prośbę do Dyrektora Zakładu Karnego nr 1 w Grudziądzu o możliwość przeprowadzenia badań. Jednocześnie poprosiłam o pomoc psychologa pracującego na terenie Domu Matki i Dziecka w więzieniu – Panią Elżbietę Kamińską. Gdy otrzymałam zgodę, udałam się do więzienia. Tam przy pomocy psychologa zapoznałam się ze szczegółową instrukcją wykorzystywanych narzędzi oraz z pomocami Dziecięcej Skali Rozwojowej. Następnie uzyskałam pisemne zgody od kobiet przebywających w ZK nr 1 i przystąpiłam do badania. Przed każdym badaniem wyjaśniałam, na czym będzie polegał test i starałam się przeprowadzić kilkuminutową rozmowę, by nawiązać relacje z matkami. W czasie rozmowy z matkami bawiłam się też z dziećmi. Chciałam, żeby mnie poznały i poczuły się pewniej w mojej obecności. Samo badanie przeprowadzałam zazwyczaj w sali, w której mieszkała dana matka z dzieckiem. Jeżeli nie było to możliwe ze względu na warunki, badania były prowadzone w sali dostępnej dla wszystkich matek i dzieci przeznaczonej do wspólnego spędzania czasu. Po zakończeniu badania obliczałam wyniki, konsultowałam je z psychologiem i przekazywałam matkom informacje zwrotne dotyczące poziomu rozwoju ich dzieci wskazując jednocześnie obszary do pracy. Wtedy też prosiłam o wypełnienie przez nie testu Skala Postaw Rodzicielskich, uzyskując ponownie zgodę na badanie. Niestety, nie udało mi się dokończyć badań ze względu na ograniczenia związane z pandemią koronawirusa. Przebadalam więc jedynie część kobiet.

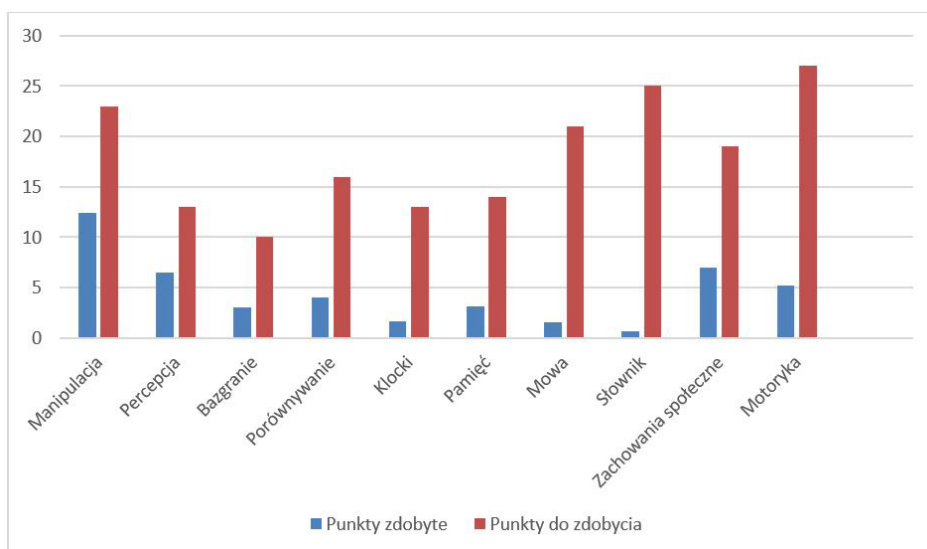
3. Wstępne wyniki badań

Rozdział 3 będzie dotyczył wstępnych wyników przeprowadzonych badań. Niestety, badania właściwe nie zostały zakończone ze względu na zagrożenie epidemiologiczne. W związku z tym zaprezentuję jedynie wyniki analizy danych, które udało mi się zgromadzić przed ogłoszeniem stanu epidemii, które należy potraktować jako wstępne. Wyniki te o niczym nie rozstrzygają i należy podejść do nich z dużą ostrożnością.

3.1. Poziom rozwoju badanych dzieci

W tym podrozdziale zdecydowałam się na zaprezentowanie uśrednionych wyników moich badań. Jak już wcześniej wspomniałam, badania zostały przeprowadzone przy pomocy Dziecięcej Skali Rozwojowej.

Rysunek 3. Wyniki badań – skala wykonaniowa

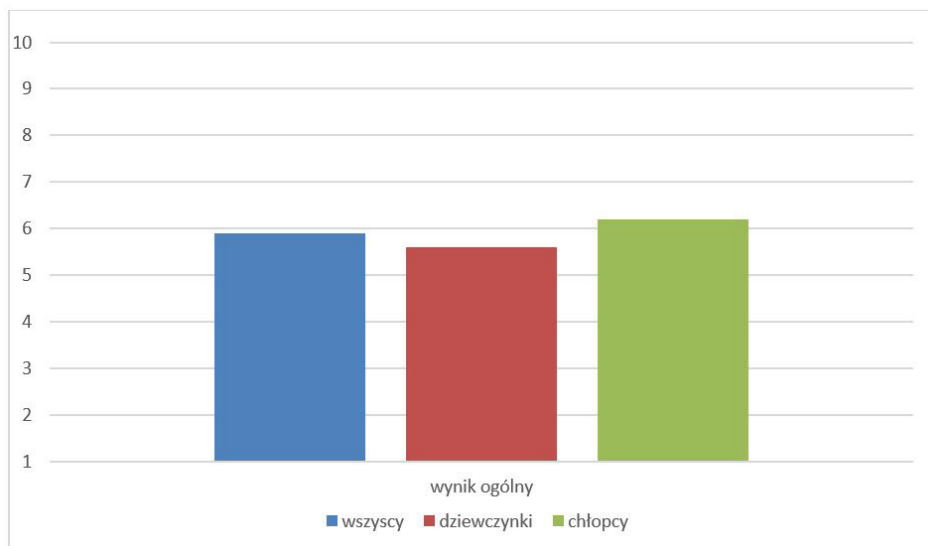

Źródło: opracowanie własne

Na powyższym rysunku (patrz: rysunek 3) przedstawiłam stosunek średniej wartości punktów zdobytych przez dzieci w skali wykonaniowej do liczby punktów możliwych do zdobycia w poszczególnych podtestach. Na podstawie tego rysunku można zauważyć, że przebadane dzieci najlepiej poradziły sobie z zadaniami z podtestu manipulacja. Różnica wynosi tu 10,6 punktu. Kolejnym jest podtest

percepcja, gdzie różnica wyniosła 6,5 punktu oraz bazgranie – tu wynosi ona 7 punktów. Najtrudniejsze dla dzieci okazały się zadania z podtestów związanych z komunikacją, czyli mowa (różnica = 19,4 pkt) i słownik (24,3 pkt). Może to jednak wynikać z tego, iż część dzieci była zbyt mała, by wykonać poprawnie zadania. Wszystkie podtesty z rysunku 3. składają się na wynik ogólny (patrz: rysunek 4) wyrażone w stenach.

Rysunek 4. Wynik ogólny – skala wykonaniowa

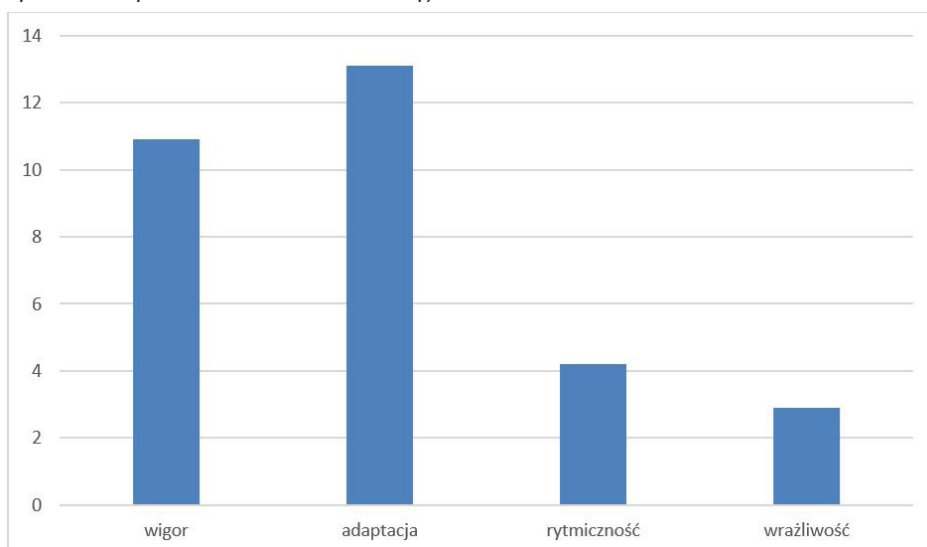

Źródło: opracowanie własne

Po obliczeniu średniej wyników, okazało się, że dzieci wychowywane w zakładach karnych prezentują przeciętny poziom rozwoju (w okolicach 6 stena), czyli taki, jak większość dzieci w ich wieku. Według otrzymanych wyników, chłopcy charakteryzują się wyższym poziomem rozwoju niż dziewczynki. Różnica jednak jest niewielka – wynosi zaledwie 0,6 stena, a próba dzieci była zbyt mała, by móc wyraźnie stwierdzić, że chłopcy rozwijają się szybciej niż dziewczynki.

Oprócz skali wykonaniowej, na Dziecięcą Skalę Rozwojową składa się również skala obserwacyjna. Tu dzieci zdobywały punkty we wskaźnikach: wigor, adaptacja, rytmiczność i wrażliwość. Te wyniki również chciałabym przedstawić w wersji uśrednionej (rysunek 5).

Rysunek 5. Wyniki badań – skala obserwacyjna

Źródło: opracowanie własne

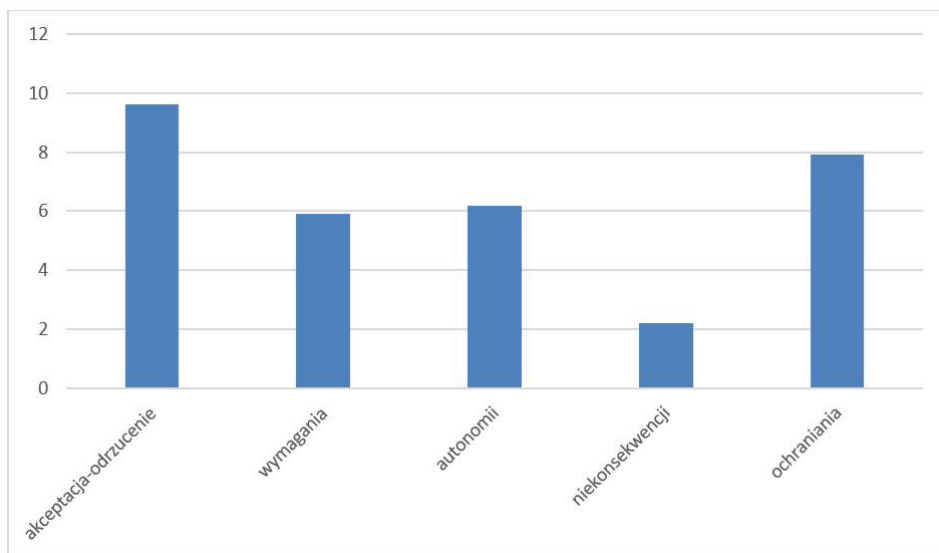
Z wyników zawartych na wykresie (patrz: rysunek 5) można wywnioskować, że badane dzieci charakteryzują się przeciętnym poziomem wigoru, adaptacji, rytmiczności i wrażliwości. Oznacza to, że jako grupa dzieci funkcjonują optymalnie – nie mają trudności z przystosowaniem się do warunków panujących w zakładzie karnym. Matki często wspominały, że dzieci po pewnym czasie przyzwyczajają się do hałasów i nowych ludzi, którzy często się zmieniają w pokojach. Ich opinia jest więc zbieżna z otrzymanymi wynikami badań.

Podsumowując, na podstawie otrzymanych wyników można wstępnie założyć, że prawdopodobnie dzieci przebywające w zakładach karnych rozwijają się w odpowiednim tempie i są na takim poziomie rozwoju, jak większość ich rówieśników.

3.2. Postawy rodzicielskie badanych matek

Po omówieniu rozwoju dzieci wychowywanych w zakładach karnych, chciałabym przejść do postaw rodzicielskich prezentowanych przez matki. Poniżej zaprezentuję średnie wyniki uzyskane przez kobiety w teście Skala Postaw Rodzicielskich (patrz: rysunek 6).

Rysunek 6. Wyniki badań – Skala Postaw Rodzicielskich

Źródło: opracowanie własne

Z otrzymanych danych wynika, że matki, które wychowują swoje dzieci w izolacji więziennej, cechują się dużym poziomem akceptacji wobec swoich dzieci. Oznacza to, że klimat, który tworzy matka pozwala na swobodną wymianę uczuć między nią a dzieckiem. Matka jest też wrażliwa na potrzeby dziecka, a przebywanie z nim jest dla niej przyjemne. Postawa nadmiernie wymagająca jest u badanych kobiet na poziomie przeciętnym. Matki stawiają więc swoim dzieciom wymagania, którym dziecko jest w stanie sprostać. Starają się rozumieć potrzeby dziecka, w szczególności te dotyczące autonomii i samodzielności. Postawa autonomii również jest u nich na poziomie przeciętnym. W związku z tym rodzic w wielu sytuacjach próbuje dostosowywać swoje działania wychowawcze do potrzeb rozwojowych dziecka. Z uzyskanych wyników wiadomo też, że postawa niekonsekwencji jest u kobiet odbywających karę pozbawienia wolności wraz z dzieckiem na niskim poziomie, co jest postawą pożądaną. Matki są stabilne w podejmowanych oddziaływaniach. Większość z nich stara się jednak nadmiernie chronić swoje dzieci, co pokazuje wysoki wynik postawy nadmiernie ochraniającej⁶³. Większość wyników jest zbliżona do tych z badań Ewy Piotrów⁶⁴, co zostało przedstawione w tabeli poniżej (tabela 6).

⁶³ M. Plopa, *Skala Postaw...* op. cit.

⁶⁴ E. Piotrów, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

Tabela 6. Porównanie wyników badań Skalą Postaw Rodzicielskich

Postawa		Badania Ewy Piotrów ⁶⁵	Badania własne
Akceptacji-odrzućenia	Matki akceptujące swoje dziecko	61,54%	100%
	Matki przejawiające brak akceptacji	26,37%	0%
	Matki, które uzyskały wyniki wskazujące na postawę umiarkowaną	12,08%	0%
Autonomii	Matki nierozumiejące autonomii dziecka	51,65%	10%
	Matki akceptujące autonomię dziecka	17,03%	30%
	Matki przejawiające postawę umiarkowaną	31,32%	60%
Nadmiernie ochraniająca	Matki nadmiernie ochraniające swoje dzieci	38,46%	100%
	Matki potrafiące obiektywnie ocenić zagrożenia i przejawiające właściwe zachowania	30,22%	0%
	Matki prezentujące postawę umiarkowaną	31,22%	0%
Nadmiernie wymagająca	Matki, które prezentują zachowania umiarkowanie właściwe	47,25%	60%
	Matki, które prezentują zachowania właściwe	22,53%	10%
	Matki prezentujące postawę nadmiernie wymagającą	30,22%	30%
Niekonsekwentna	Matki prezentujące postawę właściwą	48,90%	90%
	Matki prezentujące postawę umiarkowanie właściwą	23,08%	10%
	Matki cechujące się dużą niekonsekwencją względem swoich dzieci	28,02%	0%

Źródło: opracowanie własne

⁶⁵ E. Piotrów, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

Jak można zauważyć w powyższej tabeli (patrz: tabela 5), w podskali akceptacja-odrzućenie, wszystkie matki wykazują postawę właściwą, w badaniach Piotrów była to większość kobiet. Jeżeli chodzi o autonomię, wyniki prezentują się inaczej – u Piotrów najwięcej matek charakteryzuje się postawą niewłaściwą, u mnie zaś umiarkowanie właściwą. W badaniach z 2009 roku w postawie nadmiernie ochraniającej rozkładają się prawie równomiernie, najwięcej matek jednak nadmiernie chroni swoje dzieci. W moich badaniach taki wynik uzyskały wszystkie matki. W postawie nadmiernie wymagającej występuje duże podobieństwo wyników – w obu badaniach najwięcej jest matek prezentujących zachowania umiarkowanie właściwe. Również podobnie – choć z większymi różnicami jest w przypadku postawy niekonsekwentnej. Okazuje się, że najwięcej matek utrwaliło umiarkowanie właściwy wzorzec zachowania. Widać więc, że w większości podskali wyniki są do siebie zbliżone.

3.3. Związek rozwoju badanych dzieci z postawami rodzicielskimi ich matek

Po omówieniu wyników analizy rozkładu dwóch głównych zmiennych, tj. „poziom rozwoju małych dzieci” i „postaw rodzicielskich matek”, chciałabym przejść do problemu zależności między nimi. Mimo małej próby zastosowałam test korelacji rangowych Spearmana. Wyniki tej przedstawiłam w tabeli poniżej (patrz: tabela 7).

Tabela 7. Związek poziomu rozwoju małych dzieci z postawami rodzicielskimi matek

Rodzaje postaw	Poziom rozwoju	
	<i>R</i>	<i>p</i>
Akceptacji–odrzućenia	0,01	0,97
Nadmiernie wymagająca	0,52	0,13
Autonomii	0,61	0,06
Niekonsekwentna	-0,06	0,86
Nadmiernie ochraniająca	0,35	0,33

Źródło: opracowanie własne

Jak widać, nie wystąpiły żadne istotne korelacje pomiędzy zmiennymi. Najmniej związaną z poziomem rozwoju dziecka postawą jest postawa niekonsekwentna oraz postawa akceptacji – odrzućenia. Może to oznaczać, że dla rozwoju dziecka to, czy rodzic zachowuje się wobec dziecka konsekwentnie i czy stwarza bezpieczną dla dziecka atmosferę ma niewielkie znaczenie. Najsilniejszą zaś

zależność można zauważyć pomiędzy postawą autonomii a poziomem rozwoju dziecka. Oznacza to, że podejmowanie przez rodzica działań adekwatnych do funkcjonowania dziecka może korzystnie wpływać na jego postępy. Jest to jednak w sprzeczności z wysoką zależnością pomiędzy postawą nadmiernie wymagającą a poziomem rozwoju dziecka. Ten wynik bowiem sugeruje, że zbyt wysokie wymagania – niedostosowane do dziecka również korzystnie wpływają na rozwój. Trudno więc odpowiedzieć jednoznacznie na podstawie powyższych wyników na pytanie co tak naprawdę ma znaczenie dla rozwoju małych dzieci.

3.4. Podsumowanie i dyskusja

Podsumowując wyniki otrzymanych badań, można zauważyć, że dzieci w DSR najlepiej radziły sobie z zadaniami podtestu manipulacja. Najtrudniejszy dla nich okazał się test słownik oraz mowa. Wynik ogólny wskazuje na to, że poziom rozwoju dzieci wychowywanych w zakładach karnych jest na poziomie przeciętnym, co zgadza się wcześniejszymi założeniami i pokrywa z postawioną w części metodologicznej hipotezą.

Również postawy rodzicielskie kształtują się podobnie do tego, co zostało założone w hipotezie. Matki akceptują swoje dzieci, w większości przypadków rozumieją fakt, że dziecko jest odrębną istotą i nie może być całkowicie zależne od matki. Starają się też dostosowywać swoje wymagania do potrzeb rozwojowych dzieci oraz być stabilne w podejmowanych działaniach. Trudność występuje w zakresie postawy nadmiernie ochraniającej. Wyniki wskazują na to, że większość matek stara się nadmiernie chronić swoje dzieci, co po części jest sprzeczne z wysokimi wynikami uzyskanymi przez badane kobiety w podskali dotyczącej postawy autonomii. Jeżeli chodzi o porównanie wyników moich badań z badaniami Ewy Piotrów⁶⁶ – występują różnice w poszczególnych postawach, szczególnie w postawie autonomii, gdzie wyniki obu badań są sprzeczne. W pozostałych można zauważyć różnice procentowe. W prowadzonych przeze mnie badaniach wzięła udział znacznie mniejsza liczba kobiet, stąd też prawdopodobnie wyniki procentowe są bardziej skrajne.

W części metodologicznej założyłam, że wystąpi silny związek pomiędzy prezentowanymi postawami rodzicielskimi a poziomem rozwoju małych dzieci. Okazało się jednak, że moje badania nie wykazały takiego związku. Najsilniejsza relacja występuje pomiędzy poziomem rozwoju dziecka a postawami autonomii i nadmiernie wymagającą, co również w pewnym sensie jest ze sobą sprzeczne.

⁶⁶ E. Piotrów, *Postawy rodzicielskie...*, op. cit.

Należy wskazać, że uzyskane wyniki nie mogą być traktowane jako pełne. Badania nie zostały bowiem ukończone. By móc uogólnić wyniki badań na grupę matek i dzieci wychowywanych w warunkach izolacji więziennej, należałoby je powtórzyć na większej próbie i przeprowadzić także w Zakładzie Karnym w Krzyżanówcu.

Zakończenie

W artykule przedstawiłam założenia teoretyczne i metodologiczne dotyczące postaw rodzicielskich i poziomu rozwoju małych dzieci wychowywanych w zakładach karnych. Przeprowadziłam też badania, przez które chciałam szukać związku pomiędzy tymi dwiema zmiennymi. Celem podejmowanych działań było sprawdzenie, czy taki związek wystąpi oraz zorientowanie się w tym, nad którymi obszarami rozwoju u dzieci warto pracować, a także co warto kształtować u matek.

Postawy rodzicielskie okazały się w dużej części zbieżne z założeniami postawionymi w pierwszej części tekstu. Również poziom rozwoju małych dzieci zgadzał się z postawioną hipotezą. Zaskoczył mnie brak powiązania między badanymi zmiennymi. Jak już wspomniałam, może mieć na to wpływ zbyt mała grupa badana.

Trudno również wskazać na podstawie przeprowadzonych badań konkretne obszary do pracy z dziećmi, ponieważ w większości były one zbyt małe, by przeprowadzić z nimi zadania ze wszystkich podtestów. Dlatego matki osobiście dostały zalecenia do pracy z konkretnymi dziećmi. Staralam się wskazać im obszary, które wymagają poprawy oraz te, które dziecko ma dobrze rozwinięte i które warto wzmocnić. Podawałam również konkretne przykłady zabaw i ćwiczeń do wykonywania wraz z dzieckiem. U kobiet natomiast warto pracować nad poprawą postawy nadmiernie chroniącej. Matki powinny zacząć traktować dziecko jako osobę, która potrzebuje swobody i która poradzi sobie sama w części sytuacji. Poza tym jednak z badań wynika, że są to kobiety, które traktują swoje dzieci z miłością, starają się zapewnić im poczucie bezpieczeństwa oraz stawiać wymagania, które będą jak najbardziej adekwatne do ich potrzeb. Potrafią również w większości dostosowywać swoje oddziaływania do aktualnego poziomu rozwoju dziecka.

Wszystkie te wyniki nie mogą jednak zostać uogólnione. Nie pozwala na to mała grupa przebadanych osób, co było spowodowane zagrożeniem epidemiologicznym.

Bibliografia

- Bochniarz A., *Postawy rodzicielskie a funkcjonowanie społeczne jedynaków*, Lublin 2010.
- Bowlby J., *A securebase: Clinical applications of Attachment theory* (t. 393), Nowy Jork 2005.
- Brazelton T., Sparrow J., *Rozwój dziecka 0–3*, Sopot 2015.
- Brzeziński J., *Elementy metodologii badań psychologicznych*, Warszawa 1978.
- Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 2019.
- Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 2015.
- Cudak H., *Rola matki w zaspokajaniu potrzeb emocjonalnych dzieci*, „Pedagogika rodziny”, 2012, nr 2/1, s. 21–29.
- Czub M., *Znaczenie wczesnych więzi społecznych dla rozwoju emocjonalnego dziecka*, Wrocław 2003.
- Czub M., *Rozwój dziecka – wczesne dzieciństwo*. [w:] Brzezińska A. (red.), *Niezbędnik dobrego nauczyciela*, Warszawa 2014, s. 34.
- Groszewska M., *Dorośli o funkcjonowaniu matek z dziećmi w zakładach karnych*, Bydgoszcz 2019.
- Hajduk Z., *Ogólna metodologia nauk*, Lublin 2012.
- Kaja B., *Psychologia wspomagania rozwoju-Zrozumieć świat życia człowieka*, Sopot 2010.
- Kamińska E., *Nietypowe sposoby realizacji roli matki: macierzyństwo w więzieniu*, [w:] H. Liberska, A. Malina, D. Suwalska-Barancewicz (red.), *Dylematy współczesnych ludzi radzenie sobie z wielością ról i zadań*, Bydgoszcz 2015.
- Kielar-Turska M., *Średnie dzieciństwo. Wiek przedszkolny*, [w:] Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Warszawa 2003.
- Kodeks karny wykonawczy.
- Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie ONZ dnia 20 listopada 1989 r., (Dz. U. 1993, Nr 61, poz. 284).
- Kozłowska A., *Zaburzenia emocjonalne u dzieci w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1984.
- Krzywicka L., *Typ przywiązania i jego konsekwencje dla rozwoju dziecka*, konferencja „Dziecko z zespołem zaburzeń więzi”, Szczecin 2008.
- Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2010.
- Maszke A., *Tok przygotowania badań*, [w:] S. Palka (red.), *Podstawy metodologii badań pedagogicznych*, Gdańsk 2010, s. 153–177.
- Matczak A. i in., *DSR-Dziecięca Skala Rozwojowa. Podręcznik*, Warszawa 2007.
- Matysiak-Błaszczuk A., *Więzienne macierzyństwo: Studium socjopedagogiczne*. Poznań 2016.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2006.
- Płopa M., *Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych. Podręcznik*, Warszawa 2008.
- Płopa M., *Skala Postaw Rodzicielskich – wersja dla rodziców – podręcznik*, Warszawa 2008.
- Piotrów E., *Postawy rodzicielskie skazanych matek oraz ich uwarunkowania*, [w:] A. Jaworska (red.), *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, Kraków 2009.

- Przetacznik-Gierkowska A., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 2002.
- Schaffer D., Kipp K., *Psychologia rozwoju od dziecka do dorosłości*, Gdańsk 2015.
- Schaffer H., *Psychologia dziecka*, Warszawa 2018.
- Shaughnessy J., Zechmeister E., Zechmeister J., *Metody badawcze w psychologii*, Gdańsk 2002.
- Skibska J., *Postawy rodzicielskie jako determinant prawidłowego rozwoju społeczno-emocjonalnego dziecka w młodszym wieku szkolnym – komunikat z badań*, [w:] K. Szczepańska-Worszczyńska, M. Hronec, *Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rodziny*, Dąbrowa Górnicza 2014, s. 356–364.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2020.
- Radochoński M., *Transgeneracyjny mechanizm przenoszenia zachowań dewiacyjnych w rodzinie*, [w:] Grucka-Miąsik U. (red.), *Dziecko i rodzina. Społeczne powinności opieki i wychowania*, Rzeszów 2007.
- Trempała J., (red.), *Psychologia rozwoju człowieka* Warszawa 2012.
- Wyckoff J., Unell B., *Dyscyplina bez krzyku i bicia*, Warszawa 2008.
- Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 2009.